

La pràctica esportiva i les Falles: pilota valenciana, futbol i pedestrisme

Víctor Agulló Calatayud

Departament de Sociologia i Antropologia Social. Universitat de València
Unitat d'Informació i Investigació Social i Sanitària (UISYS). CSIC-UV

RESUM: S'analitzen des d'una perspectiva socio-històrica els vincles establits entre les Falles i la pràctica de diferents esports (fonamentalment, pilota valenciana, futbol i atletisme popular) en competicions populars i en esdeveniments d'elit, i també la vinculació dels casals fallers al món de l'esport. Pretenem aprofundir en el coneixement, la implantació i el desenvolupament dels esports dins de la festa fallera.

PARAULES CLAU: història de l'esport, sociologia de l'esport, pilota valenciana, futbol, atletisme.

ABSTRACT: This article analyzes from a social and historical viewpoint how sports are present in the Falles festival, namely Valencian pilota, football and popular athletics. Both popular and elite sports events are taken into consideration, as well as the way how *falla* groups organize and participate in sports events.

KEYWORDS: Sport history, Sociology of sport, pilota valenciana (valencian handball), football, athletics.

Data de recepció: 12-01-2011. Data d'admissió: 24-01-2012.

1. Introducció

La presència de l'esport dins de la festa fallera ha estat un fenomen poc estudiat des dels estudis fallers. Un fet sorprenent, ja que ambdues dimensions, juntes o considerades separatament, resulten clau per a entendre la cultura festiva i popular valenciana contemporània. El present estudi se situa doncs dins de la progressiva diversificació i institucionalització disciplinària dels estudis fallers (Hernàndez Martí i Català Gorgues, 2010). Cal no oblidar que l'esport s'està erigint en un dels fenòmens socials més importants del segle XXI, amb una creixent importància i presència en moltes parcel·les de la vida quotidiana, com ara la moda, el menjar, la manera de ser i actuar o la llengua, entre altres aspectes. Alguns autors com ara Giraudoux (1924) afirmen, fins i tot, que es tracta d'una nova religió.

Al remat, hom pot assenyalar que tant l'esport com la pràctica festiva són dos dels fenòmens moderns amb una major força integradora per a les societats occidentals actuals. Més enllà de les significacions simbòliques i tradicionals, festivals com les Falles fan front a les constants separacions i individualitzacions que amenacen la cohesió social (Juan Alberola, 1998) afavorint la integració social, consolidant xarxes interpersonals, enfortint la solidaritat comunitària, permetent la trobada entre els joves o la integració intergeneracional i desenvolupant les identitats tant culturals com de barri. Les següents característiques definidores són en bona mesura compartides per ambdues dimensions d'anàlisi. Per tant, resulta del tot pertinent conèixer de primera mà l'evolució

que ha seguit l'esport en la festa fallera de manera paral·lela amb la panòpia de canvis socials, culturals i demogràfics operats al País Valencià des de la darrerria del segle XIX fins a l'actualitat. Així, el següent article pretén aprofundir en el coneixement, la implantació, el desenvolupament i els aspectes més significatius de l'esport en la festa fallera parant especial atenció d'una banda als esports típicament valencians: pilota valenciana, perxa, tir i arrossegament i corregudes de joies, i d'altra a aquells que ens han arribat de l'estranger i que en un principi venien sota la denominació de moderns: futbol, atletisme popular i altres.

El nostre propòsit serà, per tant, analitzar, des d'una perspectiva sociohistòrica, el seu grau de penetració dins de la festa fallera, considerant aspectes com ara els vincles establits entre les falles i els diferents esports, bé en competicions populars, bé en esdeveniments d'elit o la pràctica esportiva vinculada als casals fallers. Tot plegat, sempre tenint present les dimensions ritual, festiva i de participació comunitària de la festa. La metodologia emprada ha estat eminentment qualitativa i etnogràfica, basada en la recerca, la recopilació i l'anàlisi documental i arxivística. Igualment s'han dut a terme entrevistes amb informants clau i observació participant. En el present article aportem materials per a la recuperació i la divulgació del fenomen esportiu vinculat a les falles per tal de posar en valor i reivindicar aquest patrimoni lúdic i cultural que gaudeix d'unes enormes capacitats i potencialitats en favor de la promoció d'uns hàbits de vida saludables i, en definitiva, una millor qualitat de vida ciutadana.

2. Les falles i els esports tradicionals valencians: pilota valenciana, perxa, corregudes de joies i tir i arrossegament

Els jocs i esports tradicionals formen part de l'heretatge etnomotriu dels pobles i simbolitzen la diversitat cultural de les nostres societats. S'erigeixen, per tant, en testimoni viu d'una cultura pròpia en un espai geogràfic determinat i sovint afermen una identitat regi-

onal (Vigne i Dorvillé, 2009). Nogensmenys, no deixa de tractar-se d'un tema ambigu, ja que cal no oblidar que cada època i cada societat interpreten i reconstrueixen el passat en funció dels seus gustos i usos socials. Això cal posar-ho en relació amb l'estudi de tradicions revitalitzades i reivindicacions patrimonials en el camp de l'esport, tenint present que fins i tot la UNESCO ha impulsat polítiques públiques per a conferir valor a aquestes pràctiques com un mitjà per a promoure la diversitat cultural en un món globalitzat (Fournier, 2010).

En aqueix sentit, hom pot considerar el País Valencià com una terra rica en jocs i esports tradicionals, que arpleguen sens dubte el llegat patrimonial i l'empremta que van deixar al seu pas diverses civilitzacions mediterrànies, entre les quals trobem la fenícia, la grega, la romana i l'àrab, entre d'altres. Al remat, les terres valencianes han sigut testimoni d'excepció d'aquest mestissatge cultural que ha tingut la seua plasmació «esportiva» en la configuració d'unes pràctiques pròpies, entre les quals ens aturarem en les següents: pilota valenciana, perxa, corregudes de joies i tir i arrossegament.

2.1. Pilota valenciana

Des de les acaballes del segle XIX als trinquets que hi havia al cap i casal (entre els quals, Juan de Mena, Pelayo, Grau, Serrallo, Marxalenes), sempre es feien partides de pilota coincidint amb el 19 de març (Agulló i Agulló, 2009). També gràcies a la memòria oral tenim constància que a Benimaclet es disputaven apassionants partides en Falles des de molt abans de la Guerra Civil i que tenien lloc als carrers de l'Alegret i la Rambla, desafiaments que es van prolongar fins a la darrerria dels anys quaranta.

Tanmateix, tenim testimonis sobre la presència de la pilota valenciana en les Falles i els trobem una vegada acabada la Guerra Civil. L'any 1942 la comissió de la Falla Doctor Olóriz-Fabián y Fuero, de la qual era president i fundador Manuel Lahuerta Grancha, va proposar, en memòria del desaparegut trinet de Marxalenes, ubicat en aquest mateix carrer, la

celebració d'un campionat a la modalitat mare de la pilota valenciana, les llargues, on s'enfrontarien els millors jugadors de Campanar, Benifaraig, Borbotó i Mislata (Balaguer, 1987). Així va nàixer aquest prestigiós trofeu que va romandre actiu fins al 1979, patrocinat per la Junta Central Fallera (JCF) i del qual sabem, pel testimoni dels néts del darrer trinquer de Marxalenes (els germans Barrachina), que va acollir els grans jugadors de l'època, com ara el Xiquet del Cristià, de Beniferri; el Garrut, de Carpesa; Llauraoret i Campaner, de Campanar; Paquito, de Borbotó, o Bernat, de Massalfassar, que ens donen compte de l'enorme importància de la competició. Fins i tot en algunes ocasions s'hi van desplaçar alguns dels millors pilotaris de la Marina, com ara els llegendaris Pardalí i el Blanco d'Orba o Ripo de Sanet i els Negrals. Sense anar-nos-en lluny de Marxalenes, al barri de Benicalap, podem també destacar l'activitat desplegada per la Falla Sant Roc-les Alqueries de Bellver, tot i que la darrera partida que van organitzar es remunta al 28 de febrer de 1987, quan van homenatjar el destacat pilotaire local Salvador Rodríguez Mut, *Bolera*.

Els anys setanta i vuitanta foren difícils per a la pilota al cap i casal, però acompanyant el restabliment de la democràcia factors com ara la recerca de les arrels, la reacció contra el jacobinisme i la uniformització cultural, o simplement l'afecció de preservació del patrimoni, van rescatar la pilota de la seua quasi total desaparició encetant un procés d'«esportivització»,

cercant-ne l'equiparació i reconeixement amb el moviment esportiu contemporani. Així, amb estreta col·laboració amb la Federació de Pilota Valenciana, la JCF torna a organitzar un campionat adreçat a les comissions falleres del cap i casal des de fa 16 anys, un campionat que disposa en l'actualitat de vora sis-cents jugadors, que, fins fa quatre anys, omplien bona part dels carrers valencians els diumenges durant més de set mesos l'any. Gràcies a aquesta iniciativa, moltes falles han incorporat el joc de pilota de distintes i variades formes: com a element del seu monument en forma de ninot, parlant-ne en el seu llibret, realitzant una partida d'exhibició o una xarrada divulgativa al seu casal o, els més entusiastes, participant en el campionat faller (Agulló Calatayud, 2011a). L'*alma mater* de la iniciativa va ser Juan Contreras, vicepresident de la Federació de Pilota Valenciana i persona sense la qual no es pot explicar l'auge de la pilota al cap i casal. Va ser igualment destacable l'important impuls econòmic del patrocini de l'empresa vinculada al mecenes de la pilota José Luis López (Distribuciones Atalaya), la cobertura mediàtica del periodista especialitzat en pilota Alberto Soldado i l'empenta de la secció d'esports de la JCF, llavors presidida per Josep Chiralt, que, tot plegat, van resultar decisius.

El primer que van fer va ser elaborar un reglament específic per al joc que van denominar «joc al carrer» seguint el model d'una antiga modalitat arrelada a la comarca de l'Horta i denominada *pilota blanca*, segons que va reportar l'investigador Frederic Llopis (1999). Al remat, es tracta d'un estil de joc molt semblant al del tennis. Els seus ideòlegs van ser el mateix Juan Contreras, el pilotari Enric Sarasol i el periodista Aureli López. Gràcies a aquest darrer, sabem que l'esperit que impregnava la iniciativa pretenia «que puguen jugar infants, juvenils i majors; que la pilota no faça mal en les mans; que siga fàcil d'aprendre i senzill d'entendre per a qualsevol persona, encara que no sàpiga res d'açò», per tal de «guanyar-li la batalla als coches en un quinze perfecte, encara que només siga per un parell d'hores [...] mentre la bona gent raona i aplaudeix una volea tallant corda, una pilota alçada en l'es-

La presència de l'esport en la festa fallera, un fenomen poc tractat des dels estudis fallers. Eixida a la Volta a Peu a València del 1941, organitzada per la comissió Ramon de Castro-Conca. Després de la Guerra Civil, la Volta a Peu a València es va disputar durant uns anys com un acte més de la programació de les Falles. (Foto Luis Vidal)

guerra o un bot de braç» (López, 2004 i 2005). El primer campionat va ser guanyat per la falla Àngel del Alcázar, que va derrotar Montortal-Torrefiel. Un total de 16 equips van prendre part en aquella primera edició. L'any següent, el 1997, la participació va augmentar a 38 equips i s'hi van afegir sis equips en categoria infantil. En 1998 es va crear la Copa Fallera Major, tant de categoria sènior com infantil, competició que reunia els quatre millors equips. El nombre d'equips, així com les categories, no han fet més que augmentar progressivament fins a l'actualitat, quan participen 82 equips dividits en quatre categories.

Els carrers van ser l'escenari natural de les partides fins al 2006, quan les pressions del veïnat i la sobresaturació que patien les grues municipals els caps de setmana per a retirar els vehicles mal aparcats dels carrers van obligar a fer que la pilota es refugiara de nou als trinquets que envolten la capital. Una de les principals reivindicacions del món pilotaire faller és precisament la construcció d'instal·lacions públiques per a la pràctica de la pilota, vista la total inexistència de canxes al cap i casal, i més encara en comparació amb altres èpoques, en les quals la ciutat disposava de més de deu trinquets (Agulló i Agulló, 2009). Al remat, en l'actualitat només dues comissions continuen jugant al carrer: García Lorca-Oltà, al barri de Malilla, i Blocs-Platja, als Pobles Marítims. La plaça de l'Ajuntament va ser l'escenari de la final durant deu anys, just una setmana abans del començament de la festa fallera. A causa de problemes logístics, des del 2006 la final es juga al trinet de Pelayo, que manté una especial i estreta col·laboració amb el món faller, a més d'oferir per aquestes dates un dels campionats professionals més atractius de tot l'any.

Un altre aspecte ressenyable és la presència de xiques entre les jugadores, que superen la trentena i on destaca Mònica Ballester. A més a més, cal subratllar l'enorme tasca divulgativa que fan alguns casals per a donar a conèixer la pilota valenciana al gran públic, com ara al Palmar, Catarroja, Paterna o Borbotó. És significatiu també que alguns jugadors de l'àmbit faller, com ara Natxo o Herrera, de Beniparell, han

arribat al professionalisme després de passar per les escoles de tecnificació de la Federació de Pilota Valenciana. Alguns dels jugadors fallers més destacats han sigut Pepet d'Alfara, Penalba, Vicente Berenguer, Gabriel Anaya o Paco Surián; aquest darrer va ser convocat amb la selecció valenciana absoluta. D'altra banda, algunes de les comissions que poden ser destacades, sense ànim de ser exhaustius, serien Sagunt-Sant Guillem, la Sequiota del Palmar, Arxiduc Carles-Músic Gomis, Montortal-Torrefiel, Plaça de l'Arbre, Pintor Salvador Abril-Pere III el Gran, Mendizábal, Santa Maria Micaela-Martí l'Humà, Duc de Gaeta-la Poble de Farnals, Carrera de Sant Lluís-Avinguda Doctor Waksman. Els reptes futurs són, per tant, continuar augmentant la quantitat de practicants i comissions vinculades, millorar qualitativament el nivell dels pilotaris en totes les divisions i continuar reclamant més i millors instal·lacions, així com poder tornar a jugar partides als carrers del cap i casal.

D'altra banda, es pot assenyalar que el Club de Pilota Valenciana d'Alacant pretén, des del 2003, l'organització d'un campionat de pilota valenciana amb motiu de les Fogueres de Sant Joan en bona mesura similar al que organitza la JCF. Fins a la data, però, no ho han aconseguit, perquè han de véncer tot un cúmul d'entrebancs, molts dels quals provinents del gentilici que acompanya l'esport: *valenciana*.

Finalment, per tancar l'epígraf, podem remarcar que des de fa més de 15 anys, tot i que de manera intermitent, una setmana abans de Sant Josep es disputa una partida d'exhibició en la Falla el Toro de Calvià (les Illes Balears) i que els centres valencians a l'exterior (CEVEX) de Buenos Aires (Falla Valenciana el Túria), San Juan, Montevideo (Agulló Calatayud, 2011b) i París organitzen activitats vinculades a la pilota valenciana sovint coincidint amb les festivitats falleres. D'altra banda, localitats com ara Borriana, Benavites, la Poble de Vallbona, Montcada, Benidorm, Dénia, Gandia, Carcaixent o Alzira, entre altres, han organitzat diversos trofeus fallers (López, 2006).

En relació amb els llibrets de falla, val a dir que no s'han prodigat excessivament al voltant de

la pilota, però sí que es podria «indultar» el que va editar, en 1987, la tristament desapareguda Falla la Milotxa-el Campot de l'Albufera de Catarroja. Es tracta d'una autèntica joia de col·leccionista bibliòfil que conté unes fotografies i textos per al record, així com una excel·lent maqueta desplegable del trinquet Pelayo. En la publicació seriada (només se'n van fer quatre-cents exemplars) van participar diversos especialistes de l'àrea, com ara Llorenç Millo, Batiste Soro, Ramon Gisbert, *el Gat I*, o Arturo Tuzón, a més d'altres col·laboradors, com ara Xavier Casp, Pepe Domingo, Antònia Mir, Pepe Espert o Armando Serra. Seguidament reproduïm uns versos que va dedicar el poeta faller Anfós Ramon a Francesc Cabanes Pastor, *el Genovés I*, figura assenyalada i geni indiscutible de la pilota valenciana:

Dos mans que no han tocat massa derrotes
Lleuger de cames, brau i decidit.
Un cor que no li cap endins del pit,
I uns braços acerats d'astutes notes.

Te sang de races nobles i remotes
D'un poble que en el joc posa sentit.
I es creix com un gegant indiscutit
quan fa grunyar a l'aire les pilotes.

Gràcies a la col·laboració entre la Junta Central Fallera i la Federació de Pilota, el joc de pilota ha tornat a estar present als carrers del cap i casal. Hui són ja més de 600 pilotaris (Miguel Ángel Baltanás)

Artiste del trinquet. Colos que apunta
el colp quan la partida te remunta
i escriu son nom genial sobre els demes.

Es home bo, senzill i com Deu mana.
Es rei de La Pilota Valenciana....
¡Eixe es Francesc Cabanes, «Genoves»!

En relació amb els ninots, la presència de la pilota ha sigut complement testimonial. No obstant això, la falla de la plaça de la Reina del 1946, que feia al·lusió al problema de l'habitatge, va estar presidida per un immens llaurador pilotaire que sembla lluitar per conservar les vivendes tradicionals enfront de l'expansió de les finques al centre històric de la ciutat. Però per damunt de tot, cal subratllar la proposta dels artistes Josep Latorre i Gabriel Sanz, de la Falla Plaça de la Mercé, titulada *La pilota valenciana*, que va ser el ninot indultat en 1999 i que pertanyia al monument *¡Açò té pilotes!*. Es tracta d'una escena de composició piramidal, que il·lustra la transmissió intergeneracional del joc recreant de manera estudiada l'intercanvi d'afectes entre els protagonistes (un pilotari adolescent a qui l'avi nuga els guants) per apel·lar a la sensibilitat de l'espectador (Hernández i Martí, 2005: 344-355). Els cartells que acompanyaven l'escena de la falla ho deixaven palés:

Tanto oficio té el chiquet
al deport de la pilota
que practica en el gosset
que ni es mou ni s'escarota

El chiquet s'esta fent destre
I te les coses ben clares:
D'esta tradició, ser mestre
com sos yayos i sos pares.

En el catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller es fa, a més a més, una excel·lent radiografia —amb certa perspectiva històrica— de la situació de la pilota i es conclou que la proposta és una reivindicació de la valencianitat, en sentit apologetic, mitjançant una manifestació cultural pròpia en vies de recuperació, i inicia així un patró sobre el qual s'assentaran els successius indultats que els artistes Latorre i Sanz obtindran per a les seues propostes de temàtica familiar, ambientació valenciana i figuració realista.

Finalment, l'exemple més mediàtic de la presència de la pilota valenciana en les Falles coincideix amb la designació de la ciutat de València com a Capital Europea de l'Esport en 2011, any en què es va plantar a la plaça de l'Ajuntament el monument titulat *València 2011, esport tot l'any*, obra de Pere Baenas. En una entrevista per al llibre *València Capital Europea del Deporte 2011*, l'artista afirma que, incomprendiblement, l'esport no ha estat un tema massa tractat en els monuments fallers. Tanmateix, va voler prestigiar la pilota destacant que «igual que els bascos estan orgullosos dels seus esports tradicionals, els valencians també hem de posar en valor les nostres pràctiques esportives pròpies, que no són ni pitjors ni millors que les dels altres». De la pilota destaca que «és l'esport més antic que es practica als carrers de la ciutat» i també «la seua plasticitat i fort arrelament entre el món faller i les comarques valencianes».

2.2. Perxa

La perxa va estar íntimament lligada als usos i costums del poble valencià fins al primer terç del segle XX, acompanyada d'una notable varietat de professions, com ara la de calafat, fuster de ribera o tenyidor, entre altres. Etimològicament, la perxa és el pal que, acabat en la part més grossa en una cameta en forma de Y (una forqueta feta de fusta de taronger), s'elabora a partir d'un arbre jove de xop o om, prim i llarg, que ha de ser tallat en la fosca de gener o febrer perquè siga lleuger i resistent i que es fa servir per a propulsar els albuferencs, l'embarcació tradicional del llac de l'Albufera (Rosaleny, 1999).

El desplaçament amb perxa, com va immortalitzar Blasco Ibáñez en la seua obra *Cañas y barro*, ocupava un lloc central en la vida quotidiana de les persones per a les més diverses i variades activitats, entre les quals es pot destacar la caça, el transport i la pesca. Molts pescadors majors recorden les *profies* (apostes) que organitzaven espontàniament per a alçar els mornells on els esperaven les xarxes carregades amb llisses i tenques. Però el mèrit de la seua reconversió en pràctica esportiva corres-

pon als membres de la Falla Port de Silla, que organitzen des de fa sis anys, coincidint amb les festes del Crist, el desafiament de perxadors, una competició que reuneix els millors especialistes locals, així com un bon grapat d'amics i amigues amb ganes de passar-ho bé. Aquesta competició cal emmarcar-la en el reviscolament que viu la perxa en terres valencianes en municipis com ara Silla, Catarroja o el Palmar, gràcies, en bona mesura, a l'entusiasme de bon nombre de persones descontentes amb els efectes uniformitzadors de fenòmens globalitzadors i preocupades per mantenir les tradicions pròpies i adaptar-les al segle XXI. En altres paraules, pretenen reconvertir aquests antics sabers tradicionals per hissar-los en un esforç de codificació i estructuració, a la categoria de disciplina esportiva completant el seu procés d'«esportivització» seguint la terminologia de Norbert Elias i Eric Dunning (1992). El procés és descrit per Candela i Ortí (2007) de la següent manera: «el que en el seu dia va ser un bé útil i necessari per a poder treballar en un medi generalment hostil, s'ha convertit en les últimes dècades en objecte d'una activitat d'oci, associat a la preocupació per recuperar un element del patrimoni etnogràfic valencià que aleshores estava perdent-se.».

Partint d'aquests antecedents, la Falla Port de Silla, per iniciativa del seu president i *alma mater* Vicent Saragossà, Xaran, va dur a terme, el 24 de juliol de 2005, la primera edició del desafiament de perxadors. Aquesta competició es disputa a l'embarcador del port de Silla

La Falla Port de Silla ha promogut la reconversió de la perxa en modalitat esportiva (Falla Port de Silla)

sobre una distància aproximada de 250 metres en la modalitat de contrarellotge. L'objectiu és recuperar la pràctica de la perxa sempre des d'una perspectiva profundament sostenible i integrada en el respecte per la natura. Reivindiquen l'herència del seus avantpassats i aposten pel manteniment d'antics sabers i tècniques de navegació ancestrals que pretenen conservar i llegar al seu torn als més joves. Aquesta falla, ja des del seu naixement en 1977, sempre s'ha caracteritzat per la seua bona dosi d'acció cultural i social, a més del seu caràcter pròpiament festiu. Així, els seus membres no van dubtar a enfrontar-se a la JCF de l'època franquista per temes com ara la indumentària fallera, ja que optaven per la famosa brusa que trencava la uniformitat imposada, estan molt vinculats amb la dansa dels porrots i també es van fer notar per les seues reivindicacions culturals en favor de l'ús del valencià normatiu o fent front a les prohibicions del darrer alcalde franquista Brocal, organitzant festivals musicals amb la participació de destacats representats de la Nova Cançó com per exemple Lluís el Sifoner o Lluís Llach, per reclamar la democràcia i el fet diferencial valencià (San Ramón, 2009).

Una de les seues darreres iniciatives és la recuperació de la perxa com a mitjà de desplaçament a la marjal i el desafiament de perxadors és una iniciativa que se'n deriva. En les darreres edicions es fa notar una creixent presència de mitjans de comunicació que donen cobertura a la prova i podem assenyalar Sergio Casañ, Ramón Mulet, els germans Ramon i Vicent Guerro i, molt especialment, Vicent Mulet com els millors especialistes. La prova acull igualment la col·laboració de la Societat de Caçadors Collverd, el Club de Vela Llatina de Silla i la Confraria de Pescadors.

2.3. Esports hípics valencians: corregudes de joies i tir i arrossegament

Les corregudes de cavalls és una de les tradicions amb les quals un bon grapat de pobles valencians del segle XIX solien commemorar les grans festivitats. Per citar-ne només un exem-

ple, als mesos de gener, febrer i març de 1810, l'Ajuntament de València va decidir la celebració de corregudes de joies al llit del riu Túria. Aquesta iniciativa pretenia animar la població que començava a patir l'assetjament de l'exèrcit napoleònic.

Al cap i casal, coincidint amb la celebració de la Fira de Juliol, a partir del 1870, es van incloure corregudes de joies en el seu programa d'actes. Uns anys més tard, coincidint amb el nou segle, es va suprimir la celebració d'aquestes competicions, atés que no es considerava que tal pràctica representara la modernitat. Pel que fa a les Falles i les corregudes de joies, van ser habituals en els anys quaranta i a principi dels cinquanta del segle XX, en un intent per part del règim franquista de contrarestar la influència dels esports provinents de l'estranger enfront d'aquells que es consideraven propis dels valencians. Passats uns anys, la tendència serà la contrària.

Les competicions tenien lloc al camí de Montolivet i a tal efecte es bastia una tribu-

Falla de la plaça de l'Ajuntament titulada *València 2011, esport tot l'any*, obra de Pere Baenas, coincidint amb la designació de la ciutat com a Capital Europea de l'Esport en 2011. Important presència de la pilota valenciana i el tir i arrossegament (Arxiu fotogràfic Fundació Esportiva Municipal València).

na per a les autoritats i les falleres majors. Normalment es disputaven unes eliminatòries per a seleccionar els dos o tres cavalls que disputarien la final. A més de la joia (que tradicionalment era un mocador de pita o seda que el guanyador solia ofrenar a la seua promesa), s'entregaven premis en metàl·lic als primers classificats. El diari *Las Provincias* del 17 de març de 1942 va assenyalar les corregudes de joies com l'esdeveniment faller d'aquell mateix any. A començament dels anys seixanta, les transformacions urbanes, l'asfaltatge dels carrers, els canvis en els modes de vida, la irrupció de noves diversions o un cert menfotisme o autoodi envers allò que és valencià van ser alguns dels factors clau en la seua desaparició del programa de les falles (Agulló Calatayud, 2011a).

D'altra banda, pel que fa al tir i arrossegament, des de fa més de vuit anys i organitzades per l'Agrupació de Falles la Seu-la Xerea-el Mercat, de la qual és president José Manuel Salvador, la ciutat de València presenta una de les competicions de tir més importants de totes les que es disputen al llarg de l'any. Les exhibicions tenen lloc a l'antic llit del riu Túria, amb l'assessorament del consumat especialista Paco Micó, de Malilla. S'han erigit en un referent tant pel seu valor simbòlic —es disputen al bell mig del cap i casal, al costat del pont de les Flors— com per la nombrosa afluència de públic i el ressò que tenen en els mitjans de comunicació (Agulló Calatayud i González Alcaide, 2011). En les darreres edicions s'acompanyen fins i tot d'una fira gastronòmica.

A aquest esdeveniment cal sumar el fet que una de les penyes de tir i arrossegament de referència al cap i casal, com és la Peña la Gamba del Poble Nou, sempre ha estat lligada, des dels seus inicis, a la festa fallera. A força de col·laboració d'empreses locals i rifes, han muntat un dels clubs amb major dinamisme i projecció de la geografia valenciana, on destaquen el seu president Toni Castelló, *Ventura*; Albert Gómez Català, *el Serranet*; Vicent Gómez; Vicent Broseta; Jesús Cunyat, i Vicent Palanca (àrbitre). A més a més, compten amb Antoni Castelló (fill), un dels grans erudits sobre aquest ancestral esport hípic valencià. D'altra banda i

per a finalitzar l'epígraf, pot ser assenyalat que una altra penya de referència al cap i casal, com és la Peña Sant Antoni Abat de l'Oliveral-Castellar, s'encarrega de facilitar les haques per a la Cavalcada Folklòrica de les Falles.

Les corregudes de joies van ser instrumentalitzades pel règim franquista acabada la Guerra Civil (Lisard Arlandis)

2.4. Altres jocs i esports tradicionals valencians

La Federació de Jocs i Esports Tradicionals (FJET) ha desplegat una intensa activitat divulgativa dels jocs i els esports tradicionals valencians (entre els quals trobem el canut, les birles, les tabes, el llançament de bola o el tir al barrot) en les falles del cap i casal. D'aquesta manera han organitzat nombrosos festivals de jocs, conferències i exposicions fotogràfiques en comissions com ara Na Jordana, Benimaclet, Marqués de Zenete-Sant Francesc de Borja, Sant Vicent-Periodista Azzati, Port de Santa Maria-Escultor Garcia Mas, Azcárraga-Ferran el Catòlic, Malilla i Borrull-Socors, on també van dedicar-hi un article en el llibret de la falla. Igualment, han participat en diverses ocasions en les jornades que la Federació de Falles de la Secció Especial ha organitzat als jardins del Túria. La principal reivindicació de la FJET és incorporar els jocs tradicionals dins les activitats esportives que promou la JCF, de manera similar al que s'esdevé amb la pilota valenciana.

3. Futbol

L'arribada del futbol a la ciutat de València es va produir a la darrereria del segle XIX mitjançant diverses vies. D'una banda, els mariners anglesos que venien a descarregar carbó al Port; d'altra, els estudiants valencians pertanyents a l'aristocràcia que cursaven els seus estudis a la ciutat de Londres, també la colònia anglesa radicada al cap i casal que es dedicava a l'exportació de la taronja, i finalment els enginyers anglesos i francesos que van col·laborar en la construcció de la línia de ferrocarril entre València i Madrid.

El futbol, com altres esports que provenien de l'estranger, entre els quals trobem el ciclisme, el patinatge, l'atletisme, el tennis, la boxa, el motociclisme o la natació, van formar part de les activitats lúdiques i recreatives amb les quals es feia coincidir la festivitat de Sant Josep a partir dels anys vint. Aquest fet va propiciar el naixement de la ciutat esportiva amb la construcció d'instal·lacions esportives i la fundació dels primers clubs i societats recreatives. Tot plegat, van ser enormes els canvis socials que van afectar aspectes com ara la moda, el menjar, la salut o el lèxic. Les Falles, per la seua banda, no van ser alienes a totes aquestes transformacions i el debat entre tradició i modernitat es va fer sentir en les comissions falleres i els seus monuments.

El debat entre tradició i modernitat es va deixar sentir a partir del primer quart del segle XX en les comissions falleres coincidint amb la creixent social importància del futbol. Falla Convent de Jerusalem-Bonavista (artista Roca) del 1923 (Edicions Tívoli).

El València Football Club es va fundar precisament un 18 de març de 1919 i, de fet, del caràcter faller i autodestructiu del València CF, se n'ha parlat molt des de la historiografia esportiva. Per a alguns autors, com ara Lahuerta (2006), des d'aquell moment pot ser que el València FC haja estat marcat per aqueixa coincidència: volcànic, optimista, fanfarró, pirotècnic.

L'any 1923 la revista *Pensat i Fet* ja aporta unes dades que palesen la presència del futbol en les festes al cap i casal: «El programa és atractiu, puix hi ha músiques i ball i lo que és més suggestiu: un gran partit de foot-ball». Eixe mateix any, dels 41 monuments fallers plantats a la ciutat de València, ni menys ni menys que 12 es dediquen al *balompié*, excel·lent indicador per a glossar la creixent importància social adquirida per aquest esport i per a advertir la derrota dels bous davant del futbol (Nadal, 2008).

Així, mentre el futbol començava a representar els valors de la modernització i de la cultura urbana, la tauromàquia restava ancorada en les tradicions i el seu públic provenia majoritàriament dels pobles. El futbol va ser utilitzat per alguns sectors socials que demanaven canvis en la societat espanyola com a senyera de modernitat enfront del tradicional caciquisme espanyol, representat entre altres aficions, pels bous (Rivero, 2005). Aquesta dedicació a temes esportius indicava, també, una fugida a les crítiques incòmodes: «Res de falles polítiques, res de crítiques de vehinat, res de asunts atrevits ni arguments epigramàtics» creant un estil que podem dir que va marcar tendència. Per a una excel·lent documentació respecte a aquest fet cal consultar l'obra de l'historiador de l'esport Miquel Nadal (2008).

Els llibrets fallers han sigut un altre àmbit en el qual hi ha hagut una profusa presència del futbol, l'esport que ha regnat amb escreix en aquest apartat. A tall d'exemple, reproduïm a continuació uns versos que va compondre Joan Soriano Esteve per a la falla Doctor Manuel Candela-Avinguda del Port el 1980, recopilats per Pelejero (1982):

L'arbitre recomanat
 per a portar be el partit
 deu tindre sort, ser callat
 i si «penalti» ha chiulat
 que siga com beneit
 Perqué si ha castigat
 a un equip de mala llet,
 diran que es un gol robat,
 i que estiga preparat
 a baixar l'escalonèt.
 De forma que si há actuat
 com es deu honràdament,
 a l'home l'han sentenciàt,
 i eixe club que l'há acusat
 l'acompanya ab sentiment.

D'altra banda, pot ser assenyalada la disputa de partits amistosos tant pel València CF com pel Llevant UE contra combinats estrangers coincidint amb la festivitat fallera, amb el clar objectiu de recaptar diners, atesa la major afluència de visitants i familiars especialment durant les dècades del seixanta i setanta del segle passat.

El València CF va inaugurar la il·luminació de l'estadi de Mestalla jugant contra l'Stade de Reims un 16 de març de 1959. En aquell equip despuntava Fontaine, un dels millors jugadors del Mundial del 1958. En 1987, l'any que el València va estar en segona divisió, el dia de Sant Josep es va disputar el I Trofeu Ciutat de València amb el PSV Eindhoven per rival. En els darrers quaranta anys, el camp de Mestalla, per coincidència del calendari amb la lliga, UEFA o Lliga de Campions ha presenciat partits memorables, com els enfrontaments amb el Barça o el Schalke 04.

El Llevant UE, per la seua banda, amb ocasió de les Falles del 1971 (aquelles que van acabar en una autèntica tragèdia amb dos morts i més de 500 ferits quan va esclatar una carcassa entre el públic que presenciava la crema de la falla de l'Ajuntament de València), va jugar un partit de futbol contra l'equip uruguaià del Liverpool (Agulló Calatayud, 2011b). El partit va resultar atractiu gràcies a la qualitat tècnica dels jugadors uruguaians.

Seguint amb el Llevant, les falles dels barris mariners sempre s'han alineat decididament

amb l'equip, en una tendència que perdura fins a l'actualitat. De fet, històrics dirigents llevantinistes del temps de la República, com ara Germà Monfort o Copèrnic Cervera, formaven part de la falla Escalante-Travessia dels Pescadors (Bens et al., 2009). A més a més, la seua activitat fallera s'ha accentuat des que l'equip va tornar a primera divisió en 2009, cosa que l'ha dut a organitzar en col·laboració amb la JCF un concurs que premia el millor ninot, monument i llibret vinculats al club. La presència dels granotes en la festa fallera es fa sentir any rere any, en una tendència que discorre *in crescendo* en paral·lel a la consolidació i els bons resultats del club.

4. Atletisme popular

Un primer precedent vinculat a l'atletisme i les falles el trobem durant els anys de la República, quan una cursa, denominada «de les Torxes», es va desenvolupar el 16 de març de 1934. Els atletes havien de dur una torxa fins a la plaça d'Emilio Castelar la nit de la *plantà* de les falles i allí, una enorme pira estava preparada per a cremar un munt de trastos vells. Un cúmul de circumstàncies van afectar, però, el bon desenvolupament de la prova: molts atletes es van perdre pel recorregut i el públic que s'amuntonava pels volts de la plaça va obstruir l'arribada dels competidors, amb la qual cosa el lliurament de premis i la preciosa festa que s'havia preparat van quedar així completament deslluïts. Tanmateix, aquesta correguda es repetirà un any més tard, el 21 d'abril de 1935, i ara sí, amb tot en regla, hi prendran part 360 participants. Juan Martínez, de la Peña l'Uruguai, s'hi proclamarà vencedor, alhora que, per equips, el triomf va recaure en l'Huracà (Agulló Albuixech, 1984).

El campió d'Europa de 1.500, José Antonio Redolat, ambaixador esportiu de les Falles

Després de la Guerra Civil, la Volta a Peu a València es va disputar durant uns anys com un acte més del programa de Falles. En 1941, el destacat atleta Caparrós, corrent per la UELG (Unió Esportiva Llevant Gimnàstic), es va imposar a Francisco Calpe i a José Ferrer. Per equips, es va emportar el triomf precisament el Llevant-Gimnàstic. L'organització va recaure en la UELG, l'equip resultant de la unió del Llevant amb el Gimnàstic. La prova va rebre el nom de Cros Faller. En la dècada dels anys quaranta va ser la falla Ramon de Castro-Conca la que es va encarregar de l'organització de la Volta a Peu a València i la cursa sempre es va disputar pels voltants d'aquest carrer en coincidència amb la celebració del dia de Sant Josep. Altres voltes a peu de barri, organitzades per comissions falleres, van ser la de la Falla Mestre Gonzalbo-Comte d'Altea en els quaranta, la Falla Literat Azorín a Russafa en els anys cinquanta i la falla Beteró, en els setanta.

Més tard en el temps, reprenent el testimoni d'aquesta iniciativa, l'Agrupació de Falles Benicalap-Campanar va organitzar entre 1986 i la primera dels anys noranta un altre Cros Faller. Curiosament, en 1990 es va imposar en categoria cadet José Antonio Redolat, el millor atleta de la història de la ciutat de València, que l'any 2000 es proclamaria campió d'Europa de 1.500 metres. Redolat és un autèntic

ambaixador faller, ja que sempre ha fet gala de la seua estima envers les Falles, pertany a la falla Sant Josep Pignatelli des de ben xicotet. Fins i tot, gràcies a la seua iniciativa, entrena en l'actualitat un bon nombre de corredors populars fallers enrolats en l'equip Redolat.com. Igualment, l'atleta de l'Eliana Conxa Montaner, subcampiona europea de salt de llargària, ha sigut fallera major de la Falla Mare de Déu del Carme.

La Volta a Peu a la Falla de l'Olivereta, organitzada pels

fallers dels carrers Castán Tobeñas-l'Olivereta, amb la direcció de l'entrenador nacional d'atletisme Ernesto Pérez Falomir, es va disputar entre 1980 i 1987 sobre una distància de 6.500 metres. A vegades es va denominar Marató Faller. Una edició molt especial fou la del mes de març de l'any 1985, en la qual es va retre homenatge a Manuel Lora, destacat corredor local que durant els anys vint va protagonitzar grans gestes atlètiques, com ara la París-València o la València-Menton per dur la bandera republicana a la tomba de Blasco Ibáñez.

D'altra banda, un altre dels esdeveniments de major impacte atlètic dels que s'han disputat al cap i casal és el que va reunir el mes de març de 1987, pocs dies abans de la festivitat de Sant Josep, el míting internacional Ciutat de València amb la participació de Said Aouita, Coghlan i José Luis González, al pavelló de la Font de Sant Lluís. Va ser un esdeveniment per a la història, atés que va marcar un abans i un després en el decurs atlètic de la ciutat, tot i no tenir més continuïtat en el temps.

Però tornant al vessant popular, en l'actualitat organitzar una volta a peu en Falles resultaria impossible. Tanmateix, poden ser destacades altres voltes a peu organitzades per comissions falleres a la ciutat de València, com ara el Cros Popular Falla Pius XI-Fontanars, cursa que es va disputar al principi de la dècada dels anys noranta, amb nombroses categories segons les edats. La Volta a Peu al Barri de la Creu Coberta, que va estar organitzada des de 1983 pels components de les falles Manuel Arnau-la Creu Coberta. Aquesta carrera es disputava sobre una distància aproximada de 9.300 metres que recorrien pel barri de la Valvanera i el cementeri de València. Però tal vegada la volta a peu més important organitzada des del món faller és la Volta Fallera a Peu que va organitzar la falla Llanterna-En Gil a partir del 1991 sobre una distància de 5.500 metres (Agulló Albuixech, 2011). L'eixida i l'arribada estaven ubicades a l'avinguda de l'Oest i tenia lloc al mes de juny. Posteriorment va deixar de disputar-se, per a ser recuperada en 2010, ara sota la denominació de Volta a Peu a les Falles de València i organitzada per la JCF. Van completar la prova 3.294 atletes,

Les comissions falleres han ajudat a consolidar la ciutat de València com un referent del pedestrisme a nivell internacional. Cross Faller Falla l'Olivereta (Arxiu fotogràfic Fundació Esportiva Municipal)

dels quals vora vuit-cents pertanyien al món faller. Finalment, hom pot constatar que el periodista especialitzat en curses populars del diari *Levante-EMV* Moisés Domínguez, a més de ser un especialista en Falles, és també un destacat corredor popular.

5. Altres esports

Una enorme multiplicitat d'esdeveniments esportius diversos han tingut lloc coincidint amb el calendari faller. Un dels primers precedents el trobem al final de segle XIX amb les ascensions aerostàtiques del capità Milà, que es feien a la plaça de bous de València per Falles (Vidal Corella, 1983). Les competicions de billar, satiritzades en el monument faller que va guanyar el primer premi del 1898, representant de la comissió Hort d'en Sendra, també van formar part de les activitats de la setmana fallera (Almela i Vives, 1949). També l'halterofília, com tenim ocasió de comprovar en l'esbós de la falla de la plaça de Mossén Sorell del 1907, on trobem un llaurador que suporta com si fóra un alçador de peses els capitalistes i els polítics. Un altre exemple de la irrupció de nous esports al·lòctons amb l'aurèola de moderns el trobem uns anys més tard, en 1914, quan els fallers del carrer de la Mar van dedicar la seua falla al patinatge i la van titular: *Xe, ves a patinar*. Aquesta falla va rebre el segon premi i feia referència a la creixent afició a l'esport del patí al cap i casal (Aguiló Albuixech, 2011).

En 1936 apareix en la premsa valenciana una de les primeres ressenyes que fa referència a la pràctica de la natació, en concret la celebració, el dia 19 de març, del VI Trofeu Falles organitzat al port de València pel club NC Tiburón, a les instal·lacions del Club Nàutic. La prova consistirà en una carrera de 400 metres a la mar (Mestre, 2011). En els anys seixanta, coincidint amb la inauguració de la piscina Vedri, actualment Piscina València, es va disputar, en plena setmana fallera, el Trofeu Sagreras.

En les dècades dels anys quaranta i cinquanta es van disputar importants combats de boxa amb els Llàcer, Boby Ros i Folgado com a protagonistes. Les vetlades pugilístiques tenien lloc normalment a la plaça de bous. L'any 1963

se'n va fer una de les més destacades, amb els brasilers Netto i Barbosa. El *catch*, amb Tupacamaru i El Hombre de la Máscara, va ser un altra de les importants atraccions d'aquells anys per Falles. L'aparició del promotor esportiu vinculat a la festa fallera coincideix amb aquest període.

Pel que fa al ciclisme, la Volta Ciclista a «Levante» va acabar al passeig de València al Mar, ara avinguda de Blasco Ibáñez, el setze de març de 1958, on va guanyar el francès Hilaire Couvreur. En 1959 es va disputar el trofeu Falles en la disciplina de l'handbol a la pista Ferca, organitzat per la JCF. En judo, al març de 1960 es fa una trobada internacional a la ciutat de València, el Trofeu Falles, que va enfrontar un equip francès (la selecció de Bordeus) contra un equip valencià (Juan, 1992). Tenim constància de trofeus en les següents disciplines esportives: pesca submarina (1958), motorisme (1958) o automobilisme (1953-1958). Finalment, l'obertura de l'hipòdrom del Saler tingué lloc a la darrereria de la dècada dels setanta amb el Trofeu Falles de València.

Pel que fa als temps més recents i coincidint amb la celebració de la Copa de l'Amèrica al cap i casal, la falla Nou Campanar del 2007 va estar dedicada a aquesta competició. Per a l'actual degà de la Facultat de Ciències de l'Activitat Física i l'Esport de la Universitat de València, Vicente Añó (2010), aquesta falla va fer més per la Copa de l'Amèrica que totes les campanyes publicitàries juntes. L'historiador de l'esport valencià exposa: «les persones que visitaren la falla no van fer zàping davant d'un anunci televisiu ni van passar la pàgina del diari. Per tant, [...] que el món de les Falles parle de la Copa i que la falla que va obtenir el primer premi ho faça com a motiu principal era la millor promoció per als que han i poden viure eixa competició: els valencians mateixos. Perquè els habitants de les seues dels esdeveniments són els que, al capdavant, omplen els estadis, els que li donen aquest ambient necessari perquè siga un èxit».

6. Falles i esport als casals hui

La JCF organitza un conjunt de campionats esportius buscant promoure la salut, recreació i l'enfortiment de la integració en xarxes de proximitat del col·lectiu faller. Els darrers anys, d'una manera lenta però progressiva, s'han anat eixamplant les disciplines i el nombre de practicants ha anat creixent de manera lenta però continuada fins a assolir els vora 4.000 esportistes. El campionat més nombrós és el de futbol 7 que es disputa al Parc Sindical de Natzaret i que acull una participació de vora 800 futbolistes. Aquest format va substituir el campionat de futbol 11 que es va disputar fins al 1999. Per a aquesta competició algunes

Esports de baixa intensitat física com ara la petanca o les birles guanyen un protagonisme creixent dins de les competicions esportives patrocinades per la Junta Central Fallera (Miguel Ángel Baltanás)

comissions recorrien a fitxatges de destacats jugadors. La segona competició en importància és la Volta a Peu a les Falles de València, en la qual van participar més de nou-cents fallers en la darrera edició, tot i que cal afirmar que es tracta d'un perfil de practicant discontinu de la cursa a peu. D'altra banda, i com hem tingut ocasió de comprovar en l'apartat de la pilota valenciana, l'esport per excel·lència del poble valencià es manté com una de les opcions esportives de referència tant en l'àmbit faller com municipal.

Pel que fa a la resta d'esports, el ping-pong és l'activitat que presenta un campionat més consolidat i arrelat en el temps. La Federació Valenciana de Tennis de Taula col·labora activament en la iniciativa i és la competició fallera amb major nivell esportiu de totes les que es disputen. Com a particularitat, cal assenyalar que cada any la final es juga dins d'un casal diferent, sempre amb presència de la fallera major. Les comissions més destacades en l'actualitat serien les de la Plaça del Negret, Benimàmet i Sant Vicent-Marvà. Esports de baixa intensitat física com ara les birles i la petanca (vegeu la taula 1) també guanyen cada vegada més practicants i passen a situar-se en posicions capdavanteres. La Bolera Bowling Cosmic del barri de Tres Forques acull la competició de birles, on la falla de Benimaclet Baró de San Petrillo-Leonor Jovani és la dominadora absoluta.

Taula 1: Els fallers i els esports

esport	divisions	practicants
atletisme	Volta a Peu Falles València	900
futbol 7	DH, 1r A, 1r B, 2n A, 2n B	800
pilota valenciana	DH, 1a, 2a, 3a, 4a	600
futbol sala	A, B, C i D. 40 equips	480
petanca	86 equips	344
birles	71 equips	284
pàdel	8 divisions. 60 equips	180
frontenis	DH, 1r A, 1r B. 25 equips	75
tenis de taula	20 equips	60
esquaix	9 equips	20
total		3743

Font: Junta Central Fallera. Delegació d'Esports.

La resta d'esports ofereix una distribució de practicants prou estable en els darrers anys. Els campionats d'esquaix, pàdel, frontennis i futbol sala es disputen a les instal·lacions del poliesportiu K7 de Paterna. Al mes de febrer és quan es disputen les finals de tots els campionats i té lloc la Gala de l'Esport amb un sopar de germanor on s'entreguen els trofeus als esportistes i les comissions més destacades.

A grans trets, es pot concloure que, tot i que el principal teixit associatiu de la ciutat (casals fallers), mostra un creixent interès per incorporar la pràctica esportiva a les seues activitats regulars, queda molt de camí per recórrer per a equiparar la pràctica esportiva de la ciutat de València amb la d'altres grans capitals europees, que en alguns casos doblen en percentatge de pràctica ciutadana el cap i casal. Per això, hauria estat desitjable que el recent pla estratègic de l'esport a la ciutat de València 2010 haguera considerat el col·lectiu faller d'una manera més decidida i li haguera atorgat un major protagonisme. Amb tot, s'estableix que la Fundació Esportiva Municipal facilitarà un adequat assessorament tècnic i organitzatiu als seus responsables «per garantir que l'activitat resulte vertaderament saludable, socialitzadora i en un clima participatiu».

7. Conclusions

La presència de l'activitat esportiva vinculada a les Falles es constata a partir dels anys vint. És el moment en el qual les Falles es converteixen en un esdeveniment que transcendeix l'àmbit local i que atrau milers de turistes tant provinents de terres valencianes com de les grans capitals, en especial, Madrid i Barcelona. Amb la presència d'un públic cada vegada més nombrós es popularitzen un bon nombre de competicions esportives, en especial els partits de futbol. Es produeix una forta polèmica entre partidaris i detractors dels bous i del futbol. En definitiva, d'aquells que estan a favor de la tradició i aquells que opten per la modernitat, representada pels esports d'origen estranger. Acabada la Guerra Civil, al futbol caldrà afegir ara altres esports, com ara la boxa, l'atletisme popular, el ciclisme, el tenis

i el motorisme, que tindran progressivament una presència destacada coincidint amb la festa de les Falles.

Pel que fa als esports tradicionals valencians, cal destacar la pilota valenciana. La disputa de partides i festivals pilotaires en els trinquets per Falles i, molt en especial, als trinquets de Pelayo, Juan de Mena i Marxalenes es remunta a més d'un segle enrere. A partir dels anys quaranta i fins a les acaballes dels cinquanta, la JCF va impulsar el primer campionat esportiu de la festa fallera que va congrega als carrers del cap i casal els millors jugadors de l'època. Des de fa vora dues dècades novament la JCF, aquesta vegada amb la col·laboració de la Federació de Pilota Valenciana, ha reintroduït la pràctica del joc de pilota als carrers del cap i casal, gràcies a l'entusiasme de moltes comissions falleres.

Altres esports populars valencians, com ara el tir i arrossegament, disputen les millors competicions per Falles. Per la seua banda, i d'acord amb la ideologia del règim, al principi dels quaranta, les corregudes de joies van ser molt populars en la festa fallera, mentre que el mèrit de la transformació i divulgació de la perxa com a activitat esportiva en el moment present correspon a la Falla Port de Silla. La Federació de Jocs i Esports Tradicionals Valencians intenta, per la seua banda, assolir un major protagonisme en la festa fallera intentant equiparar-se amb la pilota.

Pel que fa al futbol, tant el València CF com el Llevant UE han aprofitat les festes falleres per a la disputa d'importants partits de caràcter internacional contra equips com ara el PSV Eindhoven, Schalke 07 o el Liverpool uruguaià. En l'actualitat, el Llevant UE gaudeix d'una presència creixent en la festa fallera que ja no es limita als Poblatos Marítims.

Pel que fa a l'atletisme, cal destacar que va ser la comissió fallera Ramon de Castro-Conca la que va assegurar la continuïtat de la Volta a Peu a València a partir dels anys quaranta. Igualment, són moltes les comissions falleres que, en els darrers setanta anys, s'han implicat en l'organització de curses a peu de caràcter

popular i han contribuït a fer de la ciutat de València un referent internacional en aquest apartat. En la darrera edició de la Volta a Peu a les Falles de València van prendre part més de cinc mil corredors. A més a més, un dels millors atletes valencians de tots els temps, José Antonio Redolat, faller de pro, va iniciar-se en el món del atletisme en el seu casal.

Segons l'època i els respectius esports dominants del moment, els promotors esportius es decanten per uns esports o uns altres, aprofitant l'atractiu popular que sempre han suposat les Falles. Amb el progressiu *gegantisme* de les Falles els darrers anys i, juntament amb el considerable augment de comissions, moltes competicions esportives han desaparegut del programa i han sigut substituïdes pels concerts de música adreçats a la població més jove.

La implicació dels fallers mateixos en les activitats esportives és una de les grates conclusions que constatem amb aquest treball. En especial, en esports com ara el futbol, la pilota valenciana i les curses a peu. Cal elogiar la tasca desenvolupada per alguns casals fallers i el treball realitzat fins al moment per la JCF en pro de l'esport i animar-los a continuar en la línia ascendent per al futur. La societat valenciana i les Falles ben bé s'ho mereixen.

La presència de l'esport en els monuments fallers es deixa sentir progressivament, fenomen que caldria estudiar en el futur (Arxiu fotogràfic Fundació Esportiva Municipal)

Referències bibliogràfiques

AGULLÓ ALBUIXECH, R. (1984): *Historia del Atletismo Valenciano*, València, Direcció general d'Esports. Conselleria de Cultura, Educació i Ciència.

— (1990): *Las carreras populares en la provincia de Valencia (1810-1989)*, València, Diputació de València.

— (2011): «Patinaje i Atletismo», dins R. Agulló (coord.), *Valencia Capital Europea del Deporte 2011. Una visión histórica del deporte popular valenciano. 1868-2011*, València, Ajuntament de València, pp. 174 i 179-354.

— - AGULLÓ, V. (2009): *El joc de pilota a través de la premsa valenciana. 1790-1909*, València, Diputació de València.

AGULLÓ CALATAYUD, V. (2011a): «Pilota valenciana i corregudes de joies», dins R. Agulló (coord.), *Valencia Capital Europea del Deporte 2011. Una visión histórica del deporte popular valenciano. 1868-2011*, València, Ajuntament de València, pp. 108-138.

— (2011b): «El deporte», dins de V. Agulló (coord.) *Los valencianos en Uruguay*, València, Generalitat Valenciana. Conselleria de Solidaritat i Ciutadania, pp 210-211.

— - GONZÁLEZ ALCAIDE, G. (2011): «Tir i arrossegament», dins R. Agulló (coord.), *Valencia Capital Europea del Deporte 2011. Una visión histórica del deporte popular valenciano. 1868-2011*, València, Ajuntament de València, pp. 149-160.

ALMELA I VIVES, F. (1949 [2006]): *Las fallas*. Edición de Gil-Manuel Hernández Martí, Paiporta, Editorial Denes.

AÑÓ SANZ, V. (2010): *Passió per l'esport*, València, Publicacions de la Universitat de València.

BALAGUER FARGA, E. (1987): «La pilota valenciana i les Falles», *Traure. Revista de Pilota Valenciana*, 1, pp. 34-35.

- BENS, F. - GARCÍA NIEVES, J. L. - MARCH, J. R. (2009): *Història del Llevant UD. 1922-1939. Del camp de la Creu a la Fusión. El Llevant i el Gimnàstic FC entre la ilusió i el desencanto*, València, L'Oronella, pp.249-250.
- CANDELA GUILLÉN, J. M. - ORTÍ PIERA, R. (2007): «Usos tradicionals de la barca a l'Albufera de València», dins DD.AA., *La vela llatina. Barques a l'Albufera*, València, Museu Valencià d'Etnologia - Diputació de València.
- ELIAS, N - DUNNING, E. (1992) : *Deporte y ocio en el proceso de civilización*, Mèxic, Fondo de Cultura Económica.
- GIRAUDOUX, J. (1924): *Notes et maximes*, París, Le Sport-Hachette.
- DD.AA. (1987): *Llibret de la Falla la Milotxa-el Campot-l'Albufera*, Falla la Milotxa-el Campot-l'Albufera.
- FOURNIER, L. S. (2010): «Tradition sportive», *Dictionnaire culturel du sport*, París, Armand Colin.
- HERNÁNDEZ I MARTÍ, G. M. (coor.) (2005): *L'indult del foc. Catàleg raonat de la col·lecció de ninots indultats del Museu Faller. Volum III (1982-2004)*, València, Ajuntament de València.
- - CATALÀ I GORGUES, J. (2010): «Els estudis fallers. El desenvolupament de la investigació social sobre les Falles de València», *Revista d'Estudis Fallers*, 15, pp. 83-100.
- JUAN ALBEROLA, S. (1998): «L'association comme institution vécue: les "falles" valenciennes», *La Revue du MAUSS Semestrielle*, 11, p. 340-365 [reproduït com a «L'associació com a institució viscuda: les falles», *Revista d'Estudis Fallers*, 14, p.64-82].
- JUAN, G. (1992): *Los 40 años del judo valenciano*, València, G. Juan.
- LAHUERTA, R. (2006): «Falles i futbol: més de 80 anys de la maneta», *Lletrafaller- Revista Fallera per a Valencians*, 3, pp. 78-79.
- LÓPEZ, A. (2004): *La pilota valenciana. Deporte, Cultura i Llengua del nostre poble*, València, Real Academia de Cultura Valenciana, L'Oronella, pp. 209-221.
- (2005): «Pilota valenciana. Joc de carrer. Un amor redonet», *Lletrafaller*, 2, pp. 32-33.
- (2006): «Pilota valenciana. Joc de carrer. Les partides secretes», *Lletrafaller*, 3, pp. 72-73.
- LLOPIS I BAUSSET, F. (1999). *El joc de pilota valenciana*, València, Carena Editors.
- MESTRE SANCHO, J. (2011): «Natación», dins R. Agulló (coor.): *Valencia Capital Europea del Deporte 2011. Una visión histórica del deporte popular valenciano. 1868-2011*, València, Ajuntament de València, pp. 65-102.
- NADAL TÀRREGA, M. (2008): *El nacimiento de la ciudad deportiva. La Valencia de hurras y alirones*, València, Ruzafa Show, pp. 123-126.
- PELEJERO FERRER, J. (1982): *Llibrets de falla*, València, Del Cenía al Segura.
- RIVERO HERRÁIZ, A. (2006): «Los orígenes del deporte y la fiesta taurina», dins Aquesolo Vegas, J. A. (coor.), *Sport and violence*, Sevilla, Universidad Pablo de Olavide, pp. 210-213.
- ROSALENY, J. - ROSALENY, P. (1999): «Aspectes bàsics sobre la navegació a vela llatina en l'Albufera de València», *Annals*.
- SAN RAMÓN FERRER, V. (2009): *El futur no és el que era. Aportacions per a l'estudi de la transició a Silla 1969-1981. Catàleg d'il·lusions, somnis i esperances dels moviments socials contra el franquisme*, Silla, Ajuntament de Silla.
- VIDAL CORELLA, V. (1983): *Historia gráfica de las Fallas*, València, Caja de Ahorros de Valencia.
- VIGNE, M. - DORVILLÉ, C. (2009): «Les jeux traditionnels du Nord, entre tradition ludique culturelle et modernité sportive», *Socio-logos. Revue de l'Association Française de Sociologie* [en línia], 4. <<http://socio-logos.revues.org/2332>> [última consulta: 20 desembre 2011].